

ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ СТРУКТУРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Аналізуються особливості трансформації структури національної економіки на тлі соціально-економічної ситуації України. Окреслюються фактори впливу на формування структури національної економіки, акцентується увага на необхідності їх поглибленого вивчення.

Анализируются особенности трансформации структуры национальной экономики на фоне социально-экономической ситуации Украины. Очерчиваются факторы влияния на формирование структуры национальной экономики, акцентируется внимание на необходимости их углубленного изучения.

The features of transformation of structure of national economy are analyzed on a background the socio-economic situation of Ukraine. The factors of influence are outlined on forming of structure of national economy, attention is accented on a necessity them deep study.

Ключові слова: структура національної економіки, фактори, соціально-економічна ситуація, трансформація структури.

Незважаючи на те, що в Україні задекларована побудова соціально-орієнтованої ринкової економіки, процес пошуку ефективної моделі розвитку національної економіки триває. Продовжуються суперечки і стосовно того, якою має бути модель реалізації структурної політики держави в Україні. При цьому як позитивний зарубіжний досвід беруть до уваги японську модель, що характеризується як активна структурна політика, яка визначається активною роллю держави у формуванні прогресивної структури економіки в прискореному режимі, та американська модель, суть котрої полягає у здійсненні тривалої в часі пасивної структурної політики з ймовірністю виникнення соціальних проблем різного характеру, де державі відводиться пасивна роль, а ринку – опорно-базова роль.

Оцінки тенденцій і проблем розвитку національної економіки протягом останніх років не дають можливості зробити висновки щодо того, які ж моделі реалізуються на практиці в Україні. Такі умови невизначеності зумовлюють погіршення середовища функціонування національної економіки, активізують процеси деформування її структури та ускладнення соціально-економічної ситуації в країні загалом. Оскільки саме структура національної економіки визначає її стійкість до зовнішніх впливів, зрівноваженість та стабільність розвитку, то цілком очевидно, що у вітчизняній науці на порядку денному має бути нагально поставлене питання виявлення і оцінки факторів формування структури національної економіки з метою пом'якшення дії негативних факторів і підсилення позитивних. У контексті сказаного зрозуміло, що тема статті актуальна, а проблеми, які у ній порушуються, дуже важливі і з теоретичної, і з практичної точки зору.

Результати вивчення проблем структури національної економіки, зокрема питань впливу структурних факторів на кількісні і якісні зміни структури національної економіки, модернізації економіки регіонів та структурної

політики держави представлені у публікаціях відомих вітчизняних вчених, зокрема Я.Базилюка, О.Власюка, В.Гейця, Я.Жаліла, І.Крючкової, В.Сіденка, О.Черевка, Л.Федулової, Т.Шинкоренка та ін. Водночас, сучасна соціально-економічна ситуація в різних країнах світу, у тому числі й в Україні змінюється такими швидкими темпами, а нові проблеми з'являються настільки непередбачувано й несподівано, що дослідження факторів формування структури національної економіки вимагає нових наукових пошуків і досліджень.

Метою статті є виявлення нових проблем формування структури національної економіки в результаті вивчення впливу на неї глобальних національних і регіональних факторів.

Після здобуття Україною незалежності активізувалися процеси реструктуризації її національної економіки. Ці процеси були як позитивними (наприклад, ліквідація підприємств, які виготовляли нікому не потрібну продукцію) так і негативними (різке скорочення робочих місць, масовий виїзд робочої сили за кордон у пошуку роботи, зубожіння населення тощо). Але, загалом, негативних наслідків було значно більше, ніж позитивних. Про це засвідчують оцінки соціально-економічної ситуації України в різних наукових виданнях. Зокрема, в джерелі [4] наводяться такі її найхарактерніші ознаки:

- величезна заборгованість держави, окремих галузей і підприємств країнам близького і далекого зарубіжжя;

- відставання сектора економіки, який виготовляє товари, від сектора економіки, який їх споживає;

- паливно-енергетична залежність від Росії;

- занадто сильний контроль економіки з боку українського уряду, що має ефект придушення того її сектора, що виготовляє товар;

- криміналізація стосунків між державним апаратом і бізнесом, розподілення між кланами найприбутковіших секторів економіки України;

- Україна занадто відірвана від світової економіки [Політологія].

Сказане підтверджується й статистичними даними. Результати порівняльного аналізу, опубліковані аналітиками в засобах масової інформації, засвідчують, що у 2001-2004 рр. темпи зростання ВВП України були вищими за середні по країнах СНД, але з 2005 р. – нижчими за середні по країнах СНД, що дозволило охарактеризувати динаміку зростання ВВП у країні як нестабільну [1].

Зазначимо, що з останніх кількох років особливо несприятливим був 2009 рік, коли різко впали темпи зростання виробництва багатьох видів товарів і послуг (табл. 1).

Фахівці розцінюють падіння української економіки у 2009 р. як закономірний результат якості економічного зростання у докризовий період, пояснюючи його переважно двома факторами - зростанням цін на український експорт як наслідок прискорення темпів зростання світової економіки, а також

високий внутрішній попит, який стимулювали м'яка монетарна політика та істотне збільшення банківського кредитування за рахунок іноземного капіталу [1].

Така ситуація склалася не випадково. Адже, згідно з даними Інституту економіки та прогнозування Національної академії наук України, структурні зміни, які відбувалися протягом останнього десятиліття, характеризуються серйозним технологічним відставанням, оскільки за випуском продукції третій технологічний уклад в Україні на сьогодні становить майже 58%, четвертий – 38% і лише 4% - п'ятий технологічний уклад [2].

Отже, технологічне відставання можна розцінити як один з найважливіших глобальних національних і регіональних факторів подальшої деформації структури національної економіки.

Крім того, на глобальному рівні відбулося погіршення соціально-економічної ситуації. Це зумовило розгортання системної економічної кризи в Україні, яке відбувалося швидкими темпами завдяки високому рівню нестабільності та вразливості української економіки. В результаті відбулося істотне зменшення обсягів виробництва в усіх основних секторах економіки, крім сільського господарства (завдяки рекордному врожаю 2008 р.), що спричинило падіння ВВП на 20,3% у I кв. та на 17,8% у II кв. 2009 р. порівняно з відповідними періодами попереднього року [1]. Оскільки зменшення обсягів виробництва в усіх основних секторах економіки відбувалося нерівномірно на тлі стабільної тенденції міжгалузевого перерозподілу як у випуску товарів та послуг, так і у створенні доданої вартості на користь будівництва та галузей, що надають послуги, то це стало ще одним фактором деформації структури національної економіки.

Таблиця 1

Основні показники соціально-економічного розвитку України *

Показники	Фактично за 2009 р.	Темпи зростання, %	
		2008 р. до 2007 р.	2009 р. до 2008 р.
Валовий внутрішній продукт ¹ , млн.грн.	250614	106,2 ²	84,1 ²
Обсяг реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) ³ , млн. грн.	591965,4	x	x
Індекс промислового виробництва	x	96,9	78,1
Обсяг продукції сільського господарства, млн.грн.	153800	117,1	100,1
Виробництво продукції тваринництва			
м'ясо (реалізація худоби та птиці на забій у живій вазі), тис.т	2728,4	98,3	100,2
молоко, тис.т	11603,6	95,9	98,7
яйця, млн.шт.	15856,8	106,4	106,0
Обсяг продукції будівництва, млн.грн.	37886,8	84,2	51,8
Вантажооборот, млрд.ткм	380,0	99,4	77,5
Пасажирооборот, млрд.пас.км	130,1	104,3	88,5
Експорт товарів ³ , млн.дол. США	35602,9	141,4	56,6
Імпорт товарів ³ , млн.дол. США	40417,9	149,4	50,1
Сальдо (+, -) ³ , млн.дол. США	-4815,0	x	x

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ

Оборот роздрібної торгівлі, млн.грн.	442793,2	118,1	83,4
Доходи населення			
номінальні ¹ , млн.грн.	235345	135,5	103,2
реальний наявний ¹ , %	x	107,8	90,1
Витрати населення ¹ , млн.грн.	204203	139,1	100,4
Середньомісячна заробітна плата одного працівника			
номінальна, грн.	1906	133,7	105,5
реальна, %	x	106,3	90,8
Заборгованість із виплати заробітної плати – всього ⁴ , млн.грн.	1473,3	177,8	x
Кількість зареєстрованих безробітних на кінець періоду, тис. осіб	531,6	x	x
Індекс цін виробників промислової продукції	x	123,0 ⁵	114,3 ⁵
Індекс споживчих цін	x	122,3 ⁵	112,3 ⁵

Примітка.

¹ Дані за III квартал.

² Дані за III квартал у постійних цінах 2007 р.

³ Дані за січень–листопад.

⁴ Станом на 1 січня 2010 р.

⁵ Грудень у % до грудня попереднього року.

*Джерело: Дані Держкомстату України

Адже зазначені структурні зміни стали гальмом у проведенні якісних структурних зрушень у промисловості, яка поки що залишалася провідною системоутворюючою галуззю реального сектора економіки нашої країни (у 2008 р. промислові підприємства виготовляли 46,1% валового випуску товарів і послуг і 31,3% валової доданої вартості), але мала і має сировинно-ресурсний характер (приблизно 4/5 промислової продукції України – це сировина, матеріали й енергетичні ресурси). Частка машинобудування впала в структурі промисловості до 10%, що майже у 3-4 рази нижче за рівень розвинених країн.

Науковці, спеціалісти, фахівці в низці публікацій зауважують, що висока енергоємність промислового виробництва в Україні є ще одним фактором деформації структури національної економіки. Зазначимо, що в окремих публікаціях деякі фактори розцінюються як критичні загрози.

Зокрема, в статті «Стратегічні напрями структурної політики соціально-економічного розвитку регіонів» підкреслюється, що з точки зору потреб структурної модернізації та адаптації економіки регіонів України, найбільш критичними загрозами є:

- вичерпання поточних конкурентних переваг галузей економіки регіонів, орієнтованих на зовнішній попит, унаслідок подорожчання імпортованих енергоресурсів;

- недостатній рівень використання інноваційного потенціалу як головного чинника адаптаційних можливостей економіки та зміцнення конкурентоспроможності;

- відсутність ефективних механізмів перерозподілу капіталу від традиційних до науко- та технологічних секторів економіки [3].

Підсумовуючи, зазначимо, що факторів впливу на трансформацію структури національної економіки є дуже багато. Але і тих, що наведені вище, достатньо для того, щоб зрозуміти, наскільки важливо активізувати їх подальше вивчення. Без цього неможливо не тільки поліпшити структуру національної економіки, але й вивести країну з кризи. Результати таких досліджень дадуть змогу зрозуміти, як треба діяти, щоб вирішити такі нагальні питання, які окреслені в джерелі [4], а саме:

- реформування електроенергетичного сектора; надання людям економічної свободи;
- зміцнення інституційних структур національної економіки;
- стабілізація національної валюти; створення умов для подолання кризи виробництва і для підвищення його конкурентоспроможності;
- розвиток аграрного сектора економіки, перетворення землі в товар і набуття нею реальної вартості;
- утвердження відкритого типу економіки, забезпечення прозорості економічних процесів;
- входження України у світовий економічний простір;
- захист вітчизняного товаровиробника шляхом створення фінансового, кредитного та податкового механізмів, які стимулюють виробництво;
- створення української економіки як самодостатньої системи;
- перехід відносин між суб'єктами господарювання з бартерних принципів на грошовий (товарно-грошовий);
- легалізація "тіньових" капіталів і виробництв, "тіньової" економіки і відносин;
- інтенсифікація процесів приватизації, особливо в аграрному секторі;
- посилення боротьби з економічною злочинністю, корупцією;
- переведення економіки у ліберальне русло.

Отже, дослідження факторів формування структури національної економіки сприятиме як вибору моделі перспективного розвитку національного господарського комплексу, так і вибору оптимальної моделі керування структурними змінами, оскільки вони вимагають серйозних наукових обґрунтувань. Результати таких обґрунтувань дали б можливість в перспективі коригувати параметри вибраних моделей залежно від умов, факторів і стану розвитку національної економіки та залежно від постановки нових відкорогованих завдань. Безумовно, здійснення широкомасштабних економічних досліджень вимагає відповідних коштів і часу. Але якщо їх не реалізувати, то формування інноваційно-орієнтованої структури національної економіки залишатиметься нереалізованим завданням, що стане серйозною загрозою збереження економічної безпеки України як держави.

Список використаних джерел:

1. Економіка України 1999-2008: втрачене десятиліття / Наталя Яценко за матеріалами «Дзеркала тижня». 29.12.2009. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/~2/0/all/2009/12/29/182778>

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ

---

2. Парламентські слухання на тему: "Національна інноваційна система України: проблеми формування та реалізації" / Схвалено Постановою Верховної Ради України від 27 червня 2007 року №1244-V

3. Стратегічні напрями структурної політики соціально-економічного розвитку регіонів / Журнал «Схід». – 2009. - №1 (92). - http://experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=37556

4. Сучасна економічна політика України: проблеми та стратегія розвитку / Політологія: курс лекцій. Навчальний посібник. - Тернопіль, 2004.- 236 с.